

китина, А.Ф. Сахаров. – К.: Будівельник, 1982. – 60 с. 15. Липа О.Л. Визначні сади і парки України та їх охорона. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1960. – 176 с. 16. Надрага О. Серед львівських парків. – Л., 2000 – 289 с. 17. Нельговский Ю.Ю. Опыт проектирования восстановления исторических парков в Украинской ССР. / Обз. инф. – М.: ЦНТИ по гражд. стр-ву и архитектуре, 1983. – 44 с. 18. Рідний край. Географія і краєзнавство / Під ред. О. Скуратовича. – К., 1999. 19. Степанів О. Сучасний Львів. – Львів: Фенікс, 1992. – 120 с. 20. Трегубова Г.О., Мих Р.М. Львів. Архітектурно-історичний нарис. – К.: Будівельник, 1989. – 270 с. 21. Формирование зелёных насаждений при памятниках Древней Руси / Н.Д. Успенская, Ю.А. Клименко, С.М. Кузнецов, И.А. Давиденко. – К.: Наук. думка, 1991. – 112 с. 22. Balinski M., Lipinski T. Starozytna Polska pod wzgledem historycznym, geograficznym ; statystycznym. T. 3. – Warszawa, 1846. 23. Czolowski A. Dawne zamki a twiedzie na Rusi Haliekiej. – Lwow: Odbitka z “Teki konserwatorskiej”, 1892. 24. Stankiewicz Z. Ogrody i plantacje. Mejskie // Lwow dawny i dzisiejsy. – Lwow: nakladem wydawnictwa MAR, 1928. – S. 62–71. 25. Zimorowicz B. Historia miasta Lwowa krolestw Galicji i Lodomerji z opisaniem dokladnym okolie I potrojnego oblezenia. – Lwow: Wycisnistwo krotkami Jozefa Schnadera, 1835. – 404 s.

УДК 711

Г.П. Петришин

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра дизайну та основ архітектури

МАЛЕ МІСТО У СТРУКТУРІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МІСТА

© Петришин Г.П., 2008

Мале місто (чи містечко) можна вважати психологічно комфортним стереотипом урбанізованого середовища, яке посідає незмінні протягом тисячоліть характеристики як: просторова захищеність; просторово-розпланувальний лад; вищий від повсякденного стандарт послуг; естетичні враження; постійні комунікаційні можливості.

A small city (or small town) can be considered a psychologically comfort stereotype of the urbanized environment which occupies characteristics unchanged during millenniums: – spatial protection; – spatial and planning order; – higher standard of services; – aesthetical impressions; – permanent communication possibilities.

Постановка проблеми

В організації розвитку міста найважливішою є роль закону концентрації та деконцентрації, який аналізує існуючий стан та прогнозує передбачувану просторову організацію міста і фази його розвитку. Ґрунтуючись на принципі рівноваги, цей закон дає можливість збудувати модель врівноваженого розвитку міст у масштабі регіону, залучаючи як основний інструмент просторово-психологічне поняття “малого міста”.

Аналіз останніх досліджень

Висновком огляду публікацій [1, 2] є твердження, що містобудівна композиція та організація розвитку міського організму буде настільки важливою, наскільки її суб'єктом буде залишатися людина з її підсвідомою та свідомою потребою ладу у просторі, задоволення функціональних потреб, ментальної ідентифікації, а також естетичних переживань. Ця проблема належить до теоретично вічних, оскільки намагається йти на крок попереду від об'єктивного історичного ходу

подій, а також на крок позаду, оскільки урбанізаційні проблеми загострюються і вимагають термінового винаходу нових концепцій їх вирішення.

Класична еволюційна урбанізація супроводжує весь допромисловий період (рис. 1), опираючись на такий урбаністичний твір, як “місто традиційне”, якому властиві такі риси: межа (відділяє субстанцію кардинально різних якостей як *urbo* та *agro* чи подібно), впорядкованість (геометрично правильна побудова простору міста); наявність центру та чітких візуальних осей, обмеженість розмірів (до межі психологічного відчуття общини).

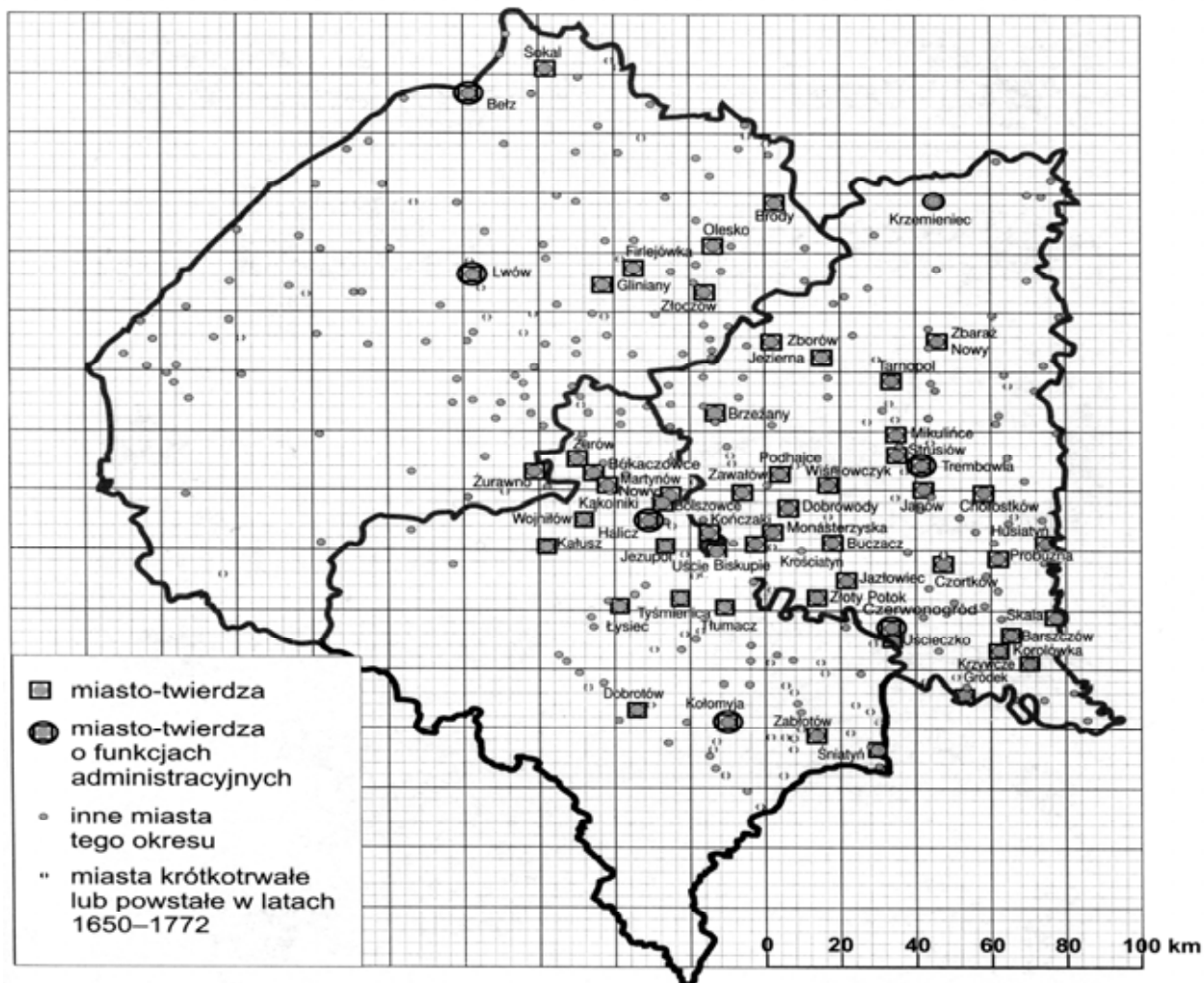

Рис. 1. Мережа міст заходу України у середині XVII ст. як фрагмент освоєння всієї України допромислового періоду є генетичною основою урбанізаційних трансформацій на сучасному етапі. Реконструкція автора на основі архівних даних. (Опубліковано у [2])

Мета статті

Урбанізація у своїй основі є процесом інертним, а різний економічно-суспільний розвиток різних країн та регіонів дає змогу одночасно спостерігати його різні фази (рис. 2). Цій тематиці присвячені численні публікації (окремо для об’єктів, окремо для різних фаз їх розвитку), але їх аналіз був би занадто громіздким. Тому у статті обрано шлях демонстрації присутності малого міста як виразника “міста традиційного” на різних етапах розвитку мережі міст (рис. 3) та зокрема міст великих, минаючи нескінченні шляхи доведення очевидного.

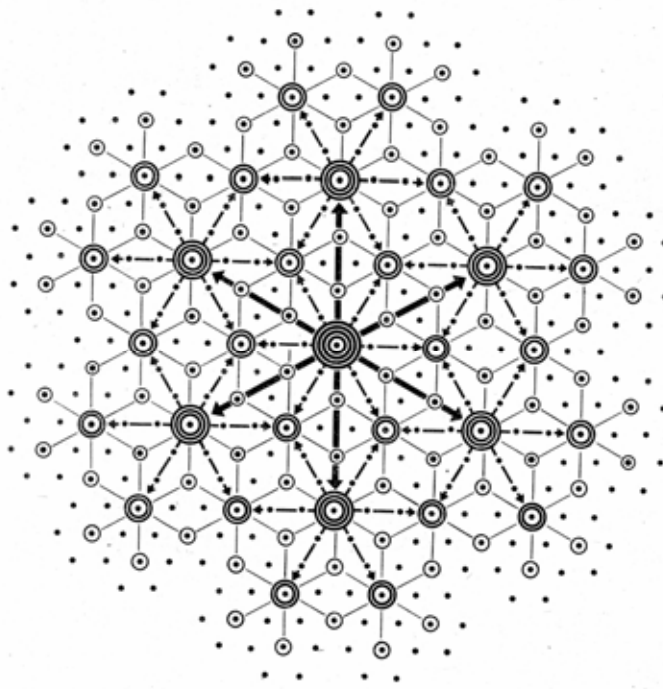

Рис. 2. Вальтер Крісталлер. Ієрархічно-дисперсна модель розселення, утворена у 1930-х рр. на основі аналізу розселення Баварії, для якої характерна густа мережа історично сформованих міст (за: [3])

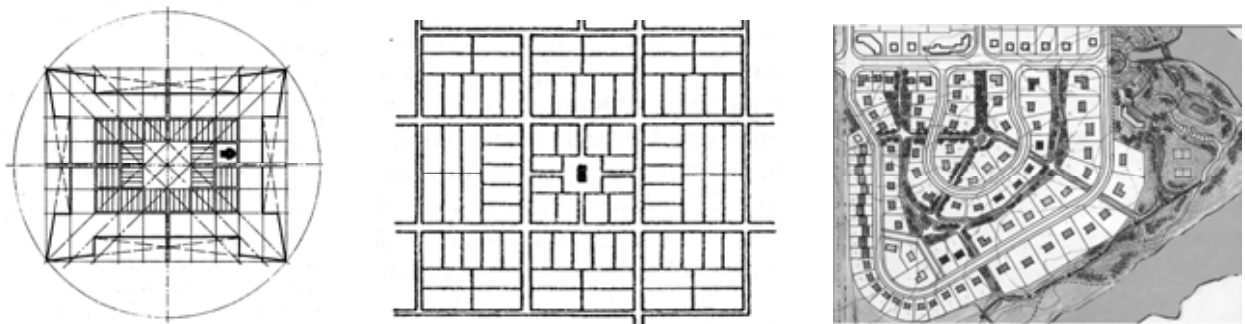

Рис. 3. Приклади містечка в історії України:

А – приклади, які ґрунтуються на грецькій та римській античній спадщині (передбачається рівність поселенців): а – Соколівка, закладена в Галичині у 1644 р., в оборонних мурах (реконструкція автора на основі кадастрального плану с. XIX ст.); б – Дорнфельд – одна з найбільших колоній к. XVIII ст., закладених у межах австрійської державної колонізаційної програми у доповнення сільської системи розселення у Галичині для німецьких переселенців (реконструкція Г. Петришин та О. Олешко на основі кадастрального плану с. XIX ст.); Б – приклад, який ґрунтується на ідеї міста-саду Е. Говарда (передбачається елітність поселенців): в – проект елітного містечка на Борщагівці з кількістю ділянок 80–90 штук, територія містечка загороджена і охороняється централізовано (REXBUD). Вузька функціональна програма (спально-відпочинковий район) перетворила його на аморфне утворення зі слабо означеним центром (за: [4])

Виклад основного матеріалу

Оскільки суб'єктом урбанізації залишається людина, композиція та організація розвитку міського організму є надалі важливою. Сьогодні спостерігається тенденція до відкидання цієї потреби, оскільки людське суспільство є механізованим та електронізованим. На цій основі постала ідея “глобального міста інформаційної епохи (*the Informational City = the Global City*)”, популяризованого як ідея глобалізації, тобто швидкого поширення цивілізаційно однотипних урбаністичних форм та вирішень, які вважаються досконалими.

Ідеї щодо кризи традиційного міського простору з'явилися під час промислової революції та укріпилися протягом XIX ст. Проте необмежений розвиток міст та їхнє подальше агломерування вже тоді викликало турботу про стан здоров'я мешканців та появу численних ідей санації

середовища, у т. ч. розвиток міст містами-супутниками (ідея міста-саду Е. Говарда). Приниження ролі міста традиційного з новою силою повторилося також у двох хвилях модерністичного руху ХХ ст. (20–30-ті рр. та 60–70-ті рр.) з вірою футуристів у домінування технології над гуманізмом та культурою. Для них було характерним відкидання історичної спадщини та побудова міста як сукупності “машин для життя”.

Насправді спостерігається явище протилежне. Люди, які перебувають у високо механізованому та електронізованому середовищі, знаходять більше часу та можливостей для пошуку та перебування у місцях, які б відповідали психологічному уявленню про лад, безпеку (що дає відчуття спокою), давали б різноманітність естетичних переживань та консумпційного задоволення. Тут можна виділити такі аспекти у розвитку міст:

- для масового заспокоєння таких запитів в останнє десятиліття виникли т.зв. “нові середмістя (*new downtowns*)”, тобто початково підміські комплекси супер- та гіпермаркетів сьогодні доповнені культурно-розважальними центрами;
- разом з тим великі міста індустріальної епохи амортизувалися, у їхньому організмі збільшуються т.зв. депресивні райони, які вимагають не так кардинальної реконструкції, як фактично нового освоєння (як, напр., парк Ля Віллет у Парижі постав у 80-ті рр. на місці боєнь та м'ясопереробних заводів; на поч. 2000 рр. район газгольдерів у Відні було переведено на торгово-рекреаційний центр; численні житлові райони у вигляді “європейського містечка (*euro towns*)” на місці депресивних районів великих міст США);
- у високорозвинених країнах стратегія покращання умов проживання городян пов'язується із охороною історичної спадщини, тобто велике місто розпадається на ряд специфічних комплексів із автентичними якістьми;
- подальше зростання міст окремими ізольованими житловими районами, зведеними у формах традиційного містечка, вздовж транспортної мережі – “полімістечковість (*poly towns*)”.

Отже, організація розвитку міста стосується одночасно як предметів, так і суб'єктів цього процесу, оскільки суб'єкти, які творять цю організацію, також еволюціонують у часі, щоб виконати наступні завдання. Особливе значення належить тут існуючій і передбачуваній просторовій організації міста і фази його розвитку. Найважливішою є роль закону концентрації та деконцентрації. Ґрунтуючись на принципі рівноваги, цей закон дає можливість збудувати модель врівноваженого розвитку міст у масштабі регіону. Система однорідної рівноваги згідно з законом концентрації перетворюється на систему ієрархізовану, яка однак може деконструюватися, утримуючи спеціальний інвестиційний поштовх, скерований на утворення нових інноваційних осередків (таблиця) (рис. 4).

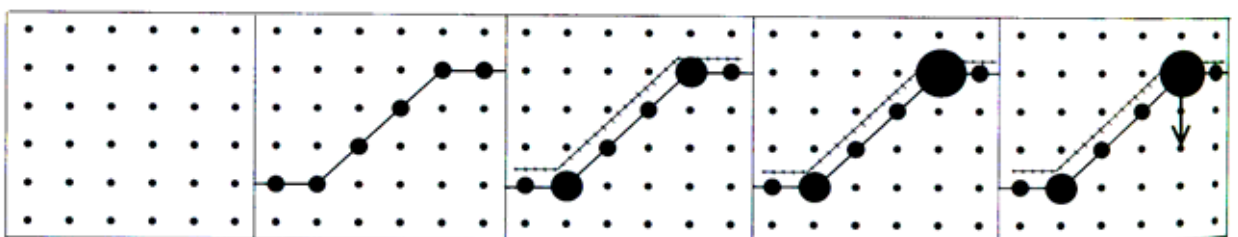

Рис. 4. Розвиток мережі міст згідно з законом концентрації та спеціальних заходів для деконцентрації (за: [5]):
 а – система однорідної рівноваги; б – утворення осередків інновацій; в – зміцнення напрямку інновацій;
 г – ієрархічна рівновага; д – зовнішнє деагломерування за допомогою інвестицій

Закон концентрації має особливе значення в організації врівноваженого розвитку із врахуванням різних просторових форм цього процесу (рис. 5). Підпорядкування цьому закону дає змогу збільшити ефективність використання міських територій, їх зовнішніх та внутрішніх транспортних зв'язків аж до межі росту густоти населення. Істотне значення має також підпорядкування та організація територій міської забудови із врахуванням різних умов, які залежать від функціональних та локалізаційних умов, а також відносно форми забудови (рис. 6).

**Типи просторової організації елементів
як основа аналізу та формування простору і архітектурної форми:**

Тип організації		Формування простору і архітектурної форми
ЦЕНТРИЧНИЙ	•	просторово-територіальне джерело
	•	регулярні форми
	•	осьове групування
	•	індивідуалізація навколишнього простору
ЛІНІЙНИЙ	•	серія просторів
	•	лінійні зв'язки
	•	зовнішній простір різного характеру
	•	різна локалізація
	•	завершальний акцент
	•	еластичність
	•	контекст
	•	замкнені перспективи
РАДІАЛЬНИЙ	•	експансивний просторовий розвиток
	•	рівні або різні радіуси
РАЙОННИЙ	•	повторюваність форм і напрямків розвитку
	•	збір, комунікаційний скелет
	•	умови для розвитку симетрії
МЕРЕЖА	•	поєднання різних структурних полів
	•	маніпуляція та ідентичність у розв'язках
	•	модулярна ієрархія
	•	трансформація мереж

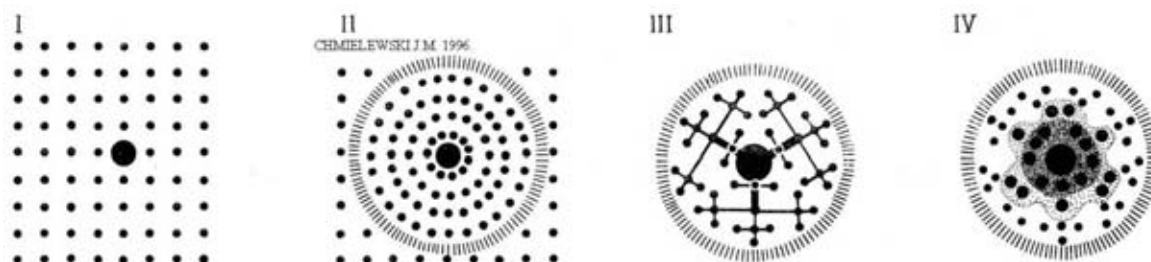

Рис. 5. Графічна модель процесу інтеграції населених місць (на прикладі середньої смуги Росії), якій властиві перехід від дисперсії через кристалізацію та інтеграцію до агломерування. У 70–80-ті роки зворотний процес – деагломерування – не передбачався (за: [6]). Етапи розвитку поля розселення:

I – незорієнтоване та слабозорієнтоване поле розселення; II – зорієнтоване поле розселення;

III – зорієнтоване диференційоване поле розселення; IV – інтегроване поле розселення

Щодо ролі малих міст у розвитку урбанізації, можна зробити такі висновки:

- малі міста від початків їх виникнення утворюють дисперсну мережу, яка слугує для гарантії безпеки всього населення (городища, гради, бурги);
- агломерування функцій у деяких з них передує наступному етапу розвитку суспільства (більші міста);
- в індустріальну епоху розвиток більших міст відбувається шляхом розвитку вузько функціональних міських утворень (міст-супутників, колоній, житлових районів), причому цей процес відбувається багаторазово, відсуваючи пояс “малих міст” щораз далі від середмістя, а простори між ними поступово урбанізуються (рис. 7, 8);
- реурбанізація депресивних районів постіндустріальної епохи здійснюється шляхом побудови “нових середмість”, тобто на фоні високоурбанізованих міських територій розвивається дисперсна система містечок (рис. 9, 10).

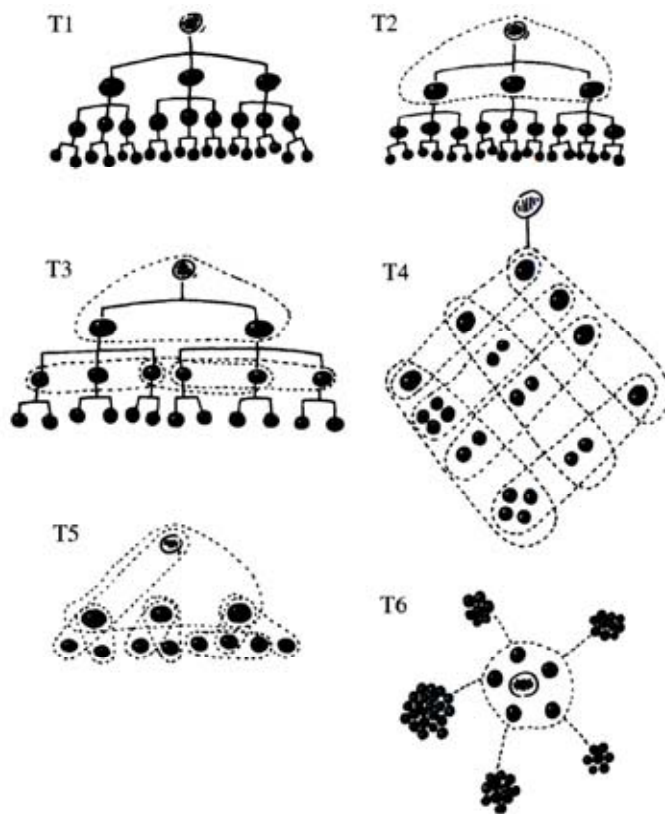

Рис. 6. Основні типи організації (за: [7]):

тип 1 – організація жорстка; тип 2 – організація із керівним складом; тип 3 – організація із мобільним керівним складом; тип 4 – матрична організація; тип 5 – організація для проведення певних заходів; тип 6 – організація вільно зв'язаної органічної мережі

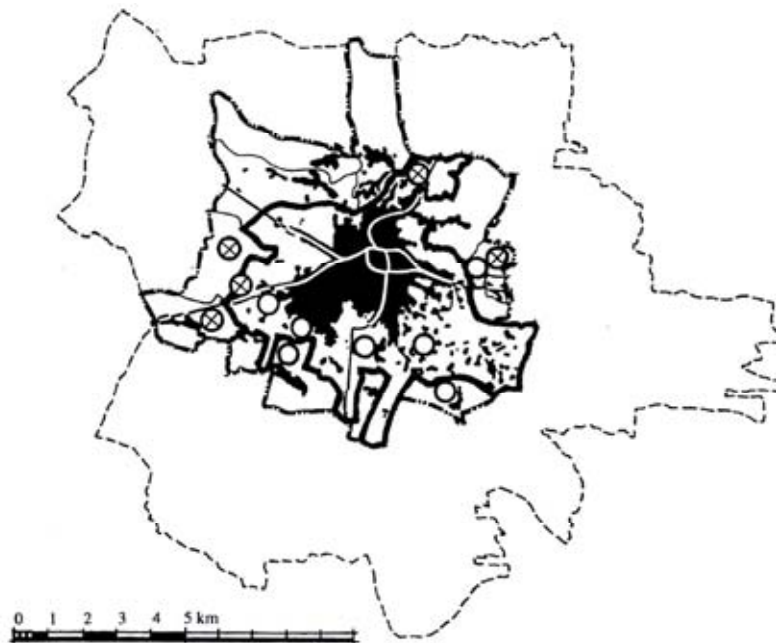

Рис. 7. Територіальний розвиток Львова 1772–1918 рр. Показано етапи збільшення території міста (1772 р., 1855 р., 1920-х років та ідея “Великого Львова” І. Дрекслера). Кругами позначено нові міські утворення – райони нової забудови комфортабельними віллами (ідея міста-саду) та (перекреслений кружок) робітничі колонії. Чорним кольором позначено забудову Львова станом на 1855 р. (опрацювала У. Іваночко за: [8])

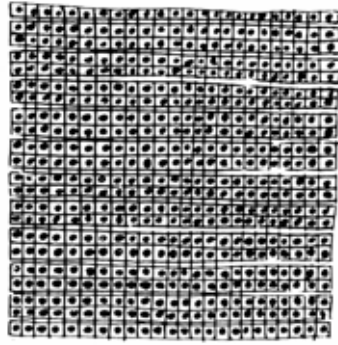

Рис. 8. Ле Корбюзьє: критика монотонності, утвореної необмеженим ростом та злиттям містечково-передміських районів великих міст

а – новозбудований у 2003 р. торгово-культурний центр "GALAXY", який візуально асоціюється із середньовічним французьким містом-фортецею (бастилія) та замінив середмістя

б – внутрішній порядок "GALAXY"

в – міський пішохідний бульвар, який у ранковому пору робочого дня та несприятливу погоду є безлюдним

г – внутрішня торгова вуличка "GALAXY" є привабливою будь-коли

Рис. 9. Щецин, Польща. Приклад глобалізаційних тенденцій. Щецин у 1945 р. у зв'язку із пересуненням європейських кордонів потрапив до складу Польщі. Як прикордонне місто на крайньому пн.заході, довгий час не відбудовувалося, на місці середньовічного історичного центру, зруйнованого під час килимового бомбардування американськими союзниками, були збудовані нові шляхопроводи та розв'язки. Залишилася лише частина міста, зведеного у XIX ст. на основі планів берлінської школи, та з'явилися нові райони "соціалістичної" архітектури. У Польщі це поодинокий приклад "міста без центру" (фото автора, 2004)

а – стихійне відновлення продуктового ринку на пл. Св. Теодора на території давньоруського міста XIII ст., праворуч від проспекту В. Чорновола (кол. 700-ліття Львова), який генпланом Львова передбачався як вісь розвитку загальноміського центру (фото автора, 2004)

б – депресивні урбанізовані райони ліворуч проспекту В. Чорновола (кол. 700-ліття Львова), розвиток яких стримується сьогодні відомчим муром (фото автора, 2004)

Рис. 10. Львів, Україна. Приклад стихійного розвитку міста при відсутності інвестицій

Висновок

Історія урбанізаційного розвитку доводить, що мале місто (чи містечко) можна вважати психологічно комфортним стереотипом урбанізованого середовища, яке посідає незмінні протягом тисячоліть характеристики, як: просторова захищеність; просторово-розпланувальний лад; вищий від повсякдення стандарт послуг; естетичні враження; постійні комунікаційні можливості.

1. Halina Petryszyn. *Sieć małych miast podstawą zrównoważonego rozwoju regionu* // *Studia i materiały wydziału architektury Politechniki Wrocławskiej. T. 1: Oblicza równowagi (Aspekt of Equilibrium): Architektura, urbanistyka, planowanie u progu międzynarodowej dekady edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju.* – Wrocław, 23–25.06.2005. – Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, 2005. – S. 564–571. 2. Petryszyn H. *Ruch urbanistyczny doby nowożytnej na terenach Ukrainy: typologia miast i interpretacja wzorców lokacyjnych (XVI – połowa XVII wieku)* // *Procesy lokacyjne miast w Europie Śródkowo-Wschodniej. Materiały z konferencji międzynarodowej w Łądku-Zdroju 28–29 października 2002 r.* / Red. Nauk.: C. Buśko, M. Goliński, B. Krukiewicz. – Wrocław: W-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2006. – S. 279–316, S. 256. 3. Christaller W. *Die zentralen Orte in Sueddeutschland. Eine oekonomisch-geographische Untersuchung ueber die Gesetzmaessigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit staedtischen Funktionen.* – Jena, 1933. 4. *Особняк*, 2(21) 2001). 5. Chmielewski J.M. *Teoria urbanistyki.* – Warszawa, 1996. 6. Марков Е.М., Бутузова В.П., Таратынов В.А. *Малые города в системах расселения.* – М., 1980. 7. Morgan G. *Creative Organization Theory.* – London, 1989. 8. Петришин Г., Іваночко У. *Пошуки нових форм розвитку міста* // *Історія Львова: У 3 т. / Редкол.: Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій.* – Т. 2: 1772 – жовтень 1918. – Львів: Центр Європи, 2007. – 589 с. – С. 170–181.